

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MUDOFAA VAZIRLIGI**

**MARKAZIY HARBIY OKRUG HUZURIDAGI
“ILMIY TADQIQOT” ILMIY-AMALIY
VA USLUBIY MARKAZI**

**“Harbiy xizmatchilarni xizmat faoliyatiga
tayyorlashda psixologiyaning o‘rni”
mavzusidagi**

*respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy konferentsiyaning
ilmiy maqolalar to‘plami*

Samarqand – 2021

“Ҳарбий хизматчиларни хизмат фаолиятига тайёрлашда психологиянинг ўрни”. Республика илмий-амалий конференция илмий мақолалар тўплами. – Самарқанд: ЎР МВ МҲО, 2021. – 391 бет.

Конференция илмий мақолаларидан иборат мазкур тўпламдан ҳарбий таълим муассасаларида Психология фанининг замонавий усуллари, уни такомиллаштириш бўйича таклифлар ҳамда бу соҳада ҳал қилиниши лозим бўлган долзарб масалалар, фан докторлари, профессор-ўқитувчилар ҳамда илмий изланишларни эндигина бошлаган тадқиқотчилар, магистрантлар, иқтидорли талабаларнинг изланиш натижалари ўрин олган.

Тўпламдаги илмий мақолалар Ҳарбий хизмат фаолиятида Психологияни ривожлантириш ҳамда соҳага оид илмий-тадқиқот фаоллигини ошириш масалалари билан илмий изланувчилар эътиборига моликдир.

Таҳрир хайъати: Джаббаров А.А., полковник;
Бекназаров А.А., психол.ф.н., профессор;
Равшанов Л.У., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент, подполковник;
Рахимова И.И., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент;
Бутаева У.А., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент;
Мираширова Н.А., доцент;
Султонов У.Б., подполковник;
Уразолиев А.Б., подполковник;
Джуманиязова М.Х., катта ўқитувчи;
Юсупжонова И.А., ўқитувчи;
Улуғов Ж.Н., ўқитувчи;
Акобиров М.Х., ўқитувчи.

Тўпламдан ўрин олган мақолаларнинг савияси, сифати ва илмий далилларнинг ҳаққонийлиги ҳамда мазмуни учун муаллифларнинг шахсан ўзлари масъулдирлар.

Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги Марказий ҳарбий округи ҳузуридаги “Илмий тадқиқот” илмий-амалий ва услбуий маркази томонидан нашрга тавсия этилган.

*Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги Марказий ҳарбий округ
ҳузуридаги “Илмий тадқиқот” илмий-амалий ва услбуий маркази, 2021 йил*

qiziqish tug'diradi va o'quvchilarni estyetik tarbiyalashda muhim vosita bo'lib hizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: «Ma'naviyat», 2008. -176 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T: O'zbekiston. 2016.
3. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob halqimiz bilan birga quramiz. T: O'zbekiston. 2017.
4. Mirziyoyev Ah. M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qattiyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz. T: O'zbekiston. 2017.
5. Baubyekova G.D., Xalikova G.T. Innovatsionnye tyexnologki optimizatsii uchyebnogo protsyessa. - V kn.: Obrazovaniye: opnt, problyemn, pyerspyektivn. Uchyebnoye posobiye. T.: "YaNGI ASR AVLODI" , 2001. - S. 67-99.
6. O'zbekiston Ryespublikasi Vazirlar Maxkamasining «2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi Qarori G`G`Ta'lim tarakkiyoti jurnali ., 2004. 5-son.
7. O'zbekiston Ryespublikasi XTVning «Pyedagog kadrlarni kayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 149-sonli buyrugi G`G` «Ma'rifat» gazyetasi. - T.: 2006 yil, iyun.
8. Hoshimov K., Ochil S. O'zbyek pyedagogikasi antologiyasi.- T.: «O'qituvchi», 1999 yil.
9. Rubob taronalari. To'plam. Toshkent. O'qituvchi. 128 bet.

MUSIQA TA'LIMINI KOMPYUTERLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI

Abduraximov A. – JDPI

Maxammatov A. – JDPI

Annatsiya: Talabalarga ta'lim – tarbiya berish jarayonida ta'limni komp'yuterlashtirish tizimini maktab “Musiqqa madaniyat” darslariga jadal olib kirish masalalarini shakillantirishni mazmun moxiyati yoritilgan.

Tayanch iboralar: musiqqa madaniyati, ta'lim – tarbiya, kompyuter, axboratlashtirish, uzluksiz ta'lim, uslub, vosita, faoliyat.

Аннотация: Суть и содержания проблемы разработки вопросов ускоренного внедрения системы компьютеризации образования на занятиях музыкальной культуры в процессе обучения студентов.

Ключевые слова: музыкальная культура, компьютер, систематизация, обучение и образование, непрерывное обучение, стиль, двигатель, деятельность.

Annatasion: The main idea of the formation of introducing computerified system in teaching “Musical culture” of students.

Key words: teacher – musician, love of music, harmoniously developed person, musical art, voice and ownership, music lesson, creativity of a teacher – musician.

Ta'lim mazmunini yangilash, takomillashtirish va sifat ko'rsatkichlarini oshirish barobarida o'qituvchi – murabbiylarning malakasini oshirish, ularning ilm – fan taraqqiyoti bilan hamqadam borishini, ayniqsa barcha sohalarga keng kirib kelgan va qo'llanilayotgan axborot texnologiyalari, interfaol usullardan unumli foydalana oladigan, kompyuter bilan erkin muloqot qila oladigan va o'z faoliyatida, dars samaradorligini ta'minlashga tadbiriq eta oladigan darajada tayyorlash (qayta tayyorlash) bugungi kunning muhim vazifalaridandir.

O'qitish jarayonining samaradorligini oshirishda ta'limga interfaol usullarni, innovatsion pedagogik texnologiyalarni kiritish va ulardan mohirona foydalanish muhim o'rin tutadi. Zero, an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsalar, rivojlantiruvchi ta'lim mezonlariga muvofiq bilimlarni o'quvchilarning o'zlari o'rganishi, tahlil qila olishi, xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishiga yo'naltirilishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan pedagogika oliy o'quv yurtlarida tashkil etilayotgan ta'lim tizimi bo'lajak o'qituvchilarni o'z faoliyatlarida interfaol usullardan, ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalana oladigan, ularni amaliyotga ijodiy va erkin qo'llay olish malakalarini shakllantirishga ham e'tibor qaratish lozim.

Bunday tizimlar nazariyasiga ko'ra inson faoliyati yetakchi komponent xisoblanib, mashina uni samarali amalga oshirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Inson faoliyatining ko'pgina ko'rinish va shakllari mavjud bo'lib, ularning gienyetik jixatidan boshlang'ich asosini mehnat faoliyat turlari, masalan, o'yin, o'quv, ilmiy izlanish kabilar tashkil etadi. O'quvchilarning o'quv faoliyatini komp'yutyer yordamida tashkil qilish bu faoliyatining samarali natija byerishiga imkon yaratadi. Shuningdyek, ta'limni komp'yutyerlashtirish uzluksiz ta'lim tizimini, qolavyersa, jamiyatni axbarotlashtirishning uzluksiz nyegizini tashkil etadi.

Jamiyatni axbarotlashtirishdagi eng muxim yunalishlaridan biri uzluksiz ta'lim tizimining axbarotlashtirish. Uzluksiz ta'lim tizimini axbarotlashtirish jamiyatni axbarotlashtirish jarayoni muvafaqiyatli amalga oshirishning muxim shartidir. Bu jarayon o'ziga ta'limni samarali amalga oshirish maqsadida yangi axbarot tyexnologiyalarning qo'llashni, uning uslub va vositalaridan foydalanishni, ta'lim tarbiya jarayonining barcha bosqichlarini jadallashtirishni, uning sifat va samaradorligini oshirishni, yoshlarning axborotlashgan jamiyat sharoitida yashashga tayyorlash masalalarini qamrab oladi.

Ta'lim jarayonini komp'yutyerlashtirish zarurati o'quvchilarni jamiyatning xar tamonlama yetuk fuqoralari qilib tarbiyalash vazifasidan kyelib chiqdi. Jamiyatda inson faoliyatining barcha soxalari komp'yutyerlashtirilayotgan hozirgi sharoitda yosh avlodni komp'yutyer bilan erkin muloqat qilishga o'rgatish xam muxim xisoblanadi.

Yoshlarning komp'yutyerdan kyeng foydalana olishi jamiyatda fan – tyexnika taraqqiyotining jadallashishi va shu asosda ijtimoiy - iqtisodiy rivojlanishga erishish uchun xizmat qiladi.

Ta'limni komp'yuterlashtirish insonning aql – zakovati rivojlanishiga ulkan hissa qo'shadi. Nyegaki, komp'yuter yordamida o'qitish jarayonida inson fikrlashining uslublari qatoridan induksiya va dyeduktsiya, umumlashtirish va konkryetlashtirish, tahlil va sintyez, tasniflash va tizimlashtirish, abstraklashtirish va o'xshatish kabilar tabiiy ravishda o'rin oladi. Bular esa mantiqiy xulosalar chiqarish fikrlashning o'sishga xizmat qiladi.

Komp'yuterli ta'lim tajribasining ko'rsatishicha, uzluksiz ta'lim tizimida komp'yuterlarni formal qo'llash kutilgan natijani byermaydi. Bu jarayonda samaradorlikka erishish uchun didaktik va psixalogik kontsyepsiyasiylarining istiqbollarni, o'quv fanlari mazmuni va ularni o'zlashtirish mantiqini, o'qitish uslubiyatining xususiyatlarining, ta'lim muassasining nazariyasi va tyexnologiyasini ishlab chiqish kyarak. «O'qitishni komp'yuterlashtirishning o'zi maqsad emas.

U didaktik ta'lim tizimining bilimlarni o'zlashtirish jarayonini boshqarishning maqsad, printsiipi, mazmun, uslubiyat, shakl va tavsiflarining barchasini o'z ichiga olgan kompanyentlariga ta'sir ko'rsatadi oladigan darajada PDV larni loyixalash nazariyasi va tyexnologiyasini ishlab chiqish kyarak.

Ta'lim o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining o'zaro kirishuvchi asosida shakllanadigan tashkiliy jarayon. Uning markazida o'qitish va o'qish faoliyatining bir – biriga ta'siri yotadi. O'qitish va o'quish faoliyatini atroflicha taxlil qilish yo'li bilan ta'lim jarayonining mohiyatini tushunish mumkin. Komp'yuterli ta'limda ham o'qitish va o'qish faoliyatni ajratish, ularning to'g'ri tashkil qilish, faoliyatni amalga oshirish jarayonida komp'yuter imkoniyatlaridan kyeng foydalanish muxim ahamiyat kasb etadi.

Yoshlarga bilim byerib, ularning ijtimoiy tajriba va ma'naviy boyliklar bilan qurollantirayotgan o'qituvchilarning barchasi o'qitish faoliyati bilan mashg'ul. Komp'yuterli ta'limda bunday faoliyat komp'yuter zimmasiga yuklanadi.

Komp'yuterli ta'lim jarayonida ta'lim o'quvchi va komp'yuter orasidagi munosabatlarga ko'ra tashkil etiladi, boshqariladi, nazorat qilindi..

Komp'yuterli ta'limni tashkil etish – o'quvchi bilan o'quv matyeriali o'rtasida bog'lanishni komp'yuter vositasida yo'lga qo'yish.

O'quvchi bilan o'quv matyeriali o'rtasida bog'lanishni tashkil etish, ular faoliyatini rag'batlantirish tyegishli vositalar asosida modyellashtiriladi.

Komp'yuterli ta'limni boshqarish bu kompyuterli dasturlar asosida o'quvchining bir faoliyat turidan ikkinchisiga o'tishga va shu asosda o'quv matyerialini o'zlashtirishning kuyi darajasidan yuqori darajasiga ko'tarilishiga erishish tushuniladi. Kompyuterli dasturlar ta'limni boshqarish talablarga ko'ra o'quvchilarning javoblarini taxlil etadi, dastur beradigan ko'rsatmalarga ko'ra komp'yuter ishini boshqarishni ta'minlaydi.

Komp'yuterli ta'limni nazorat qilish - komp'yuter yordamida o'qitish bilan o'qish faoliyati orasidagi tyeskari aloqani yuzga chiqarishdir. Tyeskari aloqaga ko'ra ta'lim jarayoni natijasi taxlil etildi, o'quvchilar faoliyatidagi kamchiliklar aniqlanadi, to'ldiriladi.

Komp'yutyerning o`qitish faoliyati tarkiban o`ta murakkab bo`lib, o`ziga kompyuter dasturlari mujassamlashgan didaktik vazifalar, o`quv topshiriqlari, o`quv matyeriali, o`qitish uslublarini qamrab oladi. Didaktik vazifa – ta'lim jarayonida komp'yuter amalga oshiradigan ishlar. Ta'lim jarayonida komp'yuter quyidagi didaktik vazifalarni bajardi: o`quvchilarni o`quv matyerialini o`rganishga tayyorlaydi; bilim, ko`nikma, malakalarini mustahkamlaydi, tizimga soladi, zaif o`rinlarini aniqlaydi va to`ldiradi.

Komp'yutyerning didaktik vazifalari kompyuterli dasturni yaratishdan oldin uslubchi o`qituvchi ongida idyeal shaklda loyixalanadi.

O`qituvchi ta'lim jarayonini loyixalashda yangi o`quv matyerialni o`qitish moxiyatidan kyelib chiqib, o`quv matyeriali, o`quv topshirig`i, ta'lim uslubi, vositalarni taxlil etadi va komp'yuter imkoniyatlarini bilan uyg`unlashtirgan xolda ulardan moslarini tanlaydi.

O`quvchining modyeli turli savollarga ta'lim oluvchining ta'sirlanishi vaziyatlari, uning o`zga xos tavsifi va bu tizimda o`qitish tarixini qamrab oladi.

O`qituvchining modyeli o`rganilayotgan xarakat bilan qo`yilgan muammoni xal qilishga oid ekspyertning xarakatlarini taqqoslashni amalga oshiradi va ta'limdagi izchillik mohiyatini byelgilaydi.

Foydalaniladigan intyerfyeys o`quvchiga o`quv matyerialini uzatishning turli usullari, shuningdyek, tizimda o`quvchi savollarining yuzaga kyelishiga zamin xozirlaydi. Bunday yo`nalishlari kompyuterli ta'limda inobatga olinishi lozim.

O`quvchilarning xar tomonloma yetuk, komil inson qilib shakillantirish g`oyasi komp'yuterli ta'lim tizimida xam asos bo`lib qoladi. Shu ma'noda yangi pyedagogik va axborot tyexnologiyalarini, ular asosida komp'yuterli musiqiy ta'limni loyixalash myetodologiyasida o`quvchilar ijodiy faolligini o`stirish, musiqiy ta'lim jarayoniga uslubiyat soxasidagi yangiliklarni joriy qilish asosiy yo`nalish bo`lib xisoblanadi.

Repertuar tanlash-o`ta mas'uliyatli jarayon. Zero, bu o`quvchilarda musiqa madaniyatini rivojlantirish sifatini belgilovchi muhim omildir. Qo`shiqni o`rganish jarayonida o`quvchilarda musiqiy xotira, tinglash qobiliyati rivojlanadi, vokal xor malakalari paydo bo`lib, o`quvchilar asar mazmunini, badiiy obrazlarini anglay boradilar.

Shu sababli repertuar tanlashda uni quyidagi tamoyillardan kelib chiqqan xolda belgilashni maqsadga muvofiq deb xisoblaymiz;

- tarbiyaviy nuqtai nazardan ushbu asar o`quvchilar psixologiyasining shakllanishiga qanday ta'sir ko`rsatishi mumkin;

- pedagogik nuqtai nazardan qo`shiqdan musiqaviylikning ayrim tamoyillarini rivojlantirishda qanday foydalanish mumkin bo`ladi.

Qo`shiqlarni tanlashda ularning emotsional ta'sirchanligi, badiiy qimmat, oson o`zlashtiruvchanligiga katta e'tibor berildi; shuningdek, o`quvchilarga musiqiy tushunchalar, musiqaning marsh, o`ynoqilik, tasvir xususiyatlari, musiqiy ifoda vositalari bilan tanishtira borildi. Bu haqda B.M. Teplov «Bir faoliyat bo`yicha mashq tariqasida ijod qilish, chalish, chizish mumkin emas. Bola badiiy

faoliyatining bir qismgina mahsulot yaratishga qaratilib, bu biron kishiga zarur bo'lib, ta'sir ko'rsata olishi kerak... Busiz bolaning umumiy rivojlanishi o'rniga uning biror malakasigina rivojlana boradi... xolos».1.(7-13). Shu tarzda fikrlar o'rganilsa, bolalar tomonidan yaratilgan har bir mahsulot pedagoglar tomonidan taklif qilingan quyidagi alohida yo'llar orqali taxlil etildi:

a) ijroda musiqaning xarakterini ochib berishga erishildimi?
b) ijrodan ko'zda tutilgan reja bo'yicha nimalar qilindi?
v) qanday kamchiliklarni qayd qilish mumkin va ularni qanday bartaraf qilish mumkin?

g) qo'shiqning badiiy matnini tinglovchilarga etkaza olindimi?

Savollardan o'quv jarayonning yo'nalishi sezilib turadi. Chunki asar ustida ishlash jarayonida uning xarakteri, ijro rejasi, tahlil qilindi. O'rganish jarayonida musiqaning ifoda vositalarini murakkablasha borishi ta'minlandi.

Komp'yutyerlarni musiqiy ta'lim jarayonida qo'llash quyidagilarga imkon beradi:

- o'quvchilarda bilish extiyojini shakillantiradi;
- o'quvchilarning bilish extiyoji faollashtiradi;
- o'quvchilarning musiqa madaniyati fani o'rganishga qiziqishni oshiradi;
- o'quvchilarda ijrochilik qobiliyatlarini shakillantirish va rivojlantirishga imkon beradi;
- o'qituvchini individuallashtirishga imkoniyat yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: «Ma'naviyat», 2008. -176 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T: O'zbekiston. 2016.
3. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob halqimiz bilan birga quramiz. T: O'zbekiston. 2017.
4. Mirziyoyev Ah. M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qattiyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz. T: O'zbekiston. 2017.
5. Baubyekova G.D., Xalikova G.T. Innovatsionnye tyexnologki optimizatsii uchyebnogo protsyessa. - V kn.: Obrazovaniye: opnt, problyemn, pyerspyektivn. Uchyebnoye posobiye. T.: "YaNGI ASR AVLADI", 2001. - S. 67-99.
6. O'zbyekiston Ryespublikasi Vazirlar Maxkamasining «2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi Qarori G`G`Ta'lim tarakkivyoti jurnali ., 2004. 5-son.
7. O'zbyekiston Ryespublikasi XTVning «Pyedagog kadrlarni kayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 149-sonli buyrugi G`G` «Ma'rifat» gazyetasi. - T.: 2006 yil, iyun.
8. Hoshimov K., Ochil S. O'zbyek pyedagogikasi antologiyasi.- T.: «O'qituvchi», 1999 yil.
9. Rubob taronalari. To'plam. Toshkent. O'qituvchi. 128 bet.

53. Jumaniyazova I. Harbiy psixologiya va harbiy hizmatchining oilaviy munosatlari psixologiyasi.....	202
54. Kalandarova M. Ona va bolaning dastlabki munosabatlarida identifikatsiya xususiyatlari.....	205
55. Majidov N., Majidov F. Kasbiy ko'nikmalar shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	208
56. Мелиев Г. Бўлажак ҳарбий хизматчиларда касбий мослашувчанликни шакллантиришнинг психологик асослари.....	212
57. Мамарауфов О., Бекназаров А., Мадаминов Р. Стресс ва кризис ҳолатидаги ҳарбий хизматчилар билан ишлаш.....	215
58. Мирабдуллаева Ш. Қўшинлар фаолиятида ҳарбий психологиянинг ўрни ва вазифалари.....	221
59. Маматов Т. Ҳарбий хизматчиларни хизмат фаолиятига тайёрлашда психологиянинг ўрни.....	226
60. Махаматова F. Во'лажак о'қитувчиларнинг креатив сифатларини ривожлантиришнинг илмий-назарий асослари.....	228
61. Махамматов А., Махаматова F. Talabalarda musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan kompyutyer dasturlaridan foydalanish.....	232
62. Abduraximov A., Махамматов А. Musiqa ta'limini kompyuterlashtirish texnologiyasi.....	236
63. Махамматов А., То'ғ'улов О'. Milliy – mahalliy folklor ijro uslublariga bir nazar.....	241
64. Mirvaliyeva M. O'smirlar sotsial statusini shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar.....	245
65. Мурадов И. Ҳарбий хизматчиларнинг ватанпарварлик туйғусини кучайтириш йўллари.....	249
66. Набиева М. Психологияда мулоқот маданияти тушунчасининг мазмуни ва моҳияти хусусида.....	253
67. Normurodova M. Harbiy hizmatchilarni xizmat faoliyatiga tayyorlashda rivojlanish psixologiyasining o'rni.....	256
68. Одилова Н. Достижение профессионализма в акмеологическом понимании.	259
69. Рахимов В. Shaxsning kasbga yetukliligi xususiyatlarini psixologik tahlili.....	261
70. Рахимова Н. Ҳарбий хизматчилар фаолиятида ижтимоий етукликни намоён бўлиш хусусиятлари.....	263
71. О'ктамова Sh. Milliy o'z-o'zini anglash - milliy o'ziga xoslikni saqlash omili sifatida.....	267
72. О'ктамова Sh. Voyaga yetmaganlarning xuquqiy ongi va savodxonligini oshirishda maktab va oila xamkorligining roli.....	269
73. Odamova O'. Psixologik ish ko'nikma va malakalarning ahamiyati.....	271
74. Odamova O'. Bolalik davrida kognitiv rivojlanish xususiyatlari.....	274
75. Omonova M. Giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlarning oldini olish chora-tadbirlari.....	277
76. Qarshiboyev F. O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning ijtimoiy psixologik omillari.....	280
77. Qodirova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv jarayonlarning rivojlanishi borasidagi tadqiqotlar va tavsiyalar.....	283
78. Qodirova O. Harbiylarda emotsional intellekt qobiliyatini rivojlantirishning psixologik jihatlari.....	286